

MODELS HUMANS I MODELS EDUCATIUS A LA IL·LUSTRACIÓ MALLORQUINA

Bernat Sureda García

Introducció

No es pot comprendre el canvi de mentalitat i el consegüent desencadenament de la política reformista que és produeix en el camp de l'ensenyament a l'Estat Espanyol a mitjant segle XVIII sense analitzar les circumstàncies de tipus econòmic que actuen en els seus inicis.

No és l'ocasió aquí d'assenyalar la complexitat d'aquests fenòmens econòmics, ni d'establir el caràcter heterogeni dels mateixos que marquen els inicis d'una dinàmica diferent i ben tipificada entre les zones interior i la perifèria de l'Estat Espanyol. Fare tan sols referència en els estudis de Gonzalo Anes ¹ els quals determinen el model de forces econòmiques que caracteritza l'aparició, a les zones de l'interior de l'Estat Espanyol d'una minoria inquieta i preocupada per a transformar les estructures econòmiques i ideològiques de l'Estat per tal d'adequar-les a un model de creixament lligat a l'augment de la productivitat de la terra, sector en el que estaven implicats els seus interessos. D'aquesta manera surgeix en el si de les classes privilegiades un moviment reformista. Cal remarcar aquest caràcter reformista i allunyat de tota idea revolucionària, del moviment il·lustrat. Es volen aprofitar unes forces preexistents i possibilitar el lliure desenvolupament de les mateixes remoguent els obstacles que s'oposen a la seva lliure expansió.

1. ANES, Gonzalo. *"Economía e ilustración en la España del s. XVIII"* Ed. Ariel. Barcelona 1969. Del mateix autor *"Las crisis agrarias en la España moderna"* Ed. Taurus. Madrid, 1969.

El model del professor G. ANES ha d'esser completat amb els estudis que ens parlen d'una dinàmica diferent a la perifèria de la península. Dinàmica que possibilitarà l'aparició de nuclis burgesos lligats en el comerç i a una naixent indústria ².

En un principi aquestes dues minories; il·lustrats i burgesos coincideixen per aliances tàctiques i per l'escàs pes específic del segon grup, en un programa comú de reformes a emprendre. Però a la llarga el diferent punt de partida, la naturalesa d'un i altre grup, els il·lustrats són classes privilegiades de l'Antic Règim i els burgesos una classe en alça, marcarà una posterior evolució molt diferent. Concretament es produiran a una i altra zona uns plantejaments educatius ben diferents que condicionaran el panorama de l'Estat Espanyol contemporani ⁴.

En el cas de Mallorca no tenim encara un esquema prou elaborat que expliqui els fonaments econòmics i socials que impulsaren a la minoria il·lustrada mallorquina.

Per una part és impossible parlar de la influència d'un grup burgès, donada la manca de condicions econòmiques favorables i el caràcter eminentment dominant del model de producció agrària ⁴.

Es podria doncs pensar que actuen a Mallorca aquelles forces econòmiques que provoquen l'augment del valor de la terra i que serviren per a fiblonar en els grups il·lustrats de l'interior segons s'ha vist. El professor JUAN VIDAL, P., ha posat de relleu la inexistència d'aquests factors, en el s. XVIII:

“La aplastante supremacia de años de cosecha triguera deficitarias, sobre aquellos en los que la producción de cereales de la isla fue suficiente para cubrir las necesidades del consumo, el tener que importar constantemente granos desde el exterior, sin que Mallorca pudiera ofrecer géneros propios, que exportándolos a los mercados que suministraban trigos, sirviera de contrapeso en la balanza comercial mallorquina, el tener que contribuir en una multitud enorme de gastos y prestaciones pecuniarias a la monarquía, totalmente ajenas a los reales intereses del pueblo mallorquín, las características de la formación social mallorquina, con un escaso grado de desarrollo de las fuerzas productivas, la pervivencia de una gran propiedad y la renta de la tierra como elemento definidor de las relaciones de producción, reveladoras de la manera específica de apropiación del sobretrabajo de los campesinos mallorquines, en una agricultura destinada básicamente a producir para el autoconsumo, más que para la comercialización, limitaron las posibilida-

2. Es poden veure en aquest sentit i entre altres les obres de: VICENS VIVES, J. “*Coyuntura económica y reformismo burgués*”. Ed. Ariel Barcelona, 1969. JUTGLAR, Antoni, “*Ideologías y clases en la España contemporánea*” (1808–74). Ed. Cuadernos para el dialogo. Madrid 1972. FONTANA, Josep “*Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*” Ed. Ariel 1975.
3. Les històries de l'educació a l'Estat Espanyol han homogenitzat les línies d'evolució del pensament i les realitzacions educatives a tot l'Estat. Avui comencem a comprendre que les diferents zones de l'Estat presenten al llarg del XIX i del XX diferències ben significatives. Vegeu a l'obra de MONES, Jordi, “*El pensamiento escolar i la Renovació pedagògica a Catalunya*” (1833–1938). Ed. La Magrana, Barcelona 1977.
4. Veg. BARCELO PONS, Bartomeu. “*La economía mallorquina en el censo de 1799*” Boletín de la Cámara de Comercio. Palma 1964. Del mateix autor: “*El siglo XIX a Mallorca*” O.C.B. 1964.

des de que en Mallorca pudiera darse un determinado tipo de crecimiento económico que se transformara a su debido tiempo en un desarrollo integral caracterizado por la expansión demográfica, el aumento sostenido de la producción y de la productividad agrícola, de tal forma que permitiera disponer de unos excedentes necesarios para alimentar a la población urbana que se desligaría de los trabajos del campo, para dedicarse a la manufactura o a otras actividades, y la aparición de un proceso de industrialización”⁵.

Es pot dir, sempre tenguent present la manca d'estudis que clarifiquin de forma general aquesta situació, que a Mallorca, les deficiències de creixement econòmic impossibiliten la formació d'un grup social en força ni per a oposar-se ni per a beneficiar-se col·laborant amb ganes a l'esperit reformista. La manca d'aquest grup consistent, en consciència de la seva força, ni tan sols en el si de les antigues classes privilegiades, en els inicis de la Mallorca contemporània marcarà de forma radical l'evolució posterior d'aquesta illa.

Malgrat el que s'ha dit el 11 de setembre de 1778 la “Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País” celebra la primera de les seves reunions⁶, amb plantetjaments triunfalistes en alguns casos, amb apatia en altres però amb inòperancia i escasa capacitat pràctica en la majoria, els membres de la Societat intentaràn dur a terme algunes reformes. Era el nucli més intel·lectualitzat, més cult, més disposat a aplicar les directrius del govern central. Obligats uns per la seva condició de funcionaris, enlluernats els altres per l'horitzó de riquesa i benestar que els hi oferien els apologistes de la reforma, preocupats alguns, per la seva missió espiritual, submissos per por a perdre el recolzament del poder i units per poca més consciència que la d'esser élit. La característica més clara de la seva ideologia era el sucursalisme i la consegüent manca d'arelament a la seva realitat. La majoria dels membres de la Societat no assistien a les reunions i es limitaven a alabar la seva vanitat figurant en una llista de socis entre els que figuraven els més importants patricis de la ciutat. Sense el més mínim recolzament dels altres estrats de la societat mallorquina es movien entre el desànim i la utopia⁷.

Malgrat això la seva fe en el projecte reformista és evident, i dic fe, donant a la paraula tot el seu sentit d'acceptació cega. Els seus models humans, socials o educatius són copia dels que es troben a les obres de Feijoo, Campomanes, Mayans, Sarmiento o a les disposicions del “Consejo de Castilla” o a les ordres del govern. El seu allunyament de la realitat els hi permet deixar volar la seva imaginació i d'imaginar els projectes més ambiciosos. Per això en algunes ocasions es pot caure en considerar la “Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País” com una de les més actives i emprenedores⁸.

5. JUAN VIDAL, José. “Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca” “Mayurqa” núm. 16, pg 112.

6. CAMPANER Y FUERTES, A. “Cronicon Mayoricense: noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 hasta 1800” Ed. Ripoll. Palma de Mallorca 1967, segunda ed. pag. 578 b.

7. Això queda ben de relleu en el pla educatiu a MULET TROBAT, Bartomeu. “El optimismo pedagógico de la Sociedad Económica de Amigos del País de Mallorca” (1778-1808) “Tesis de Licenciatura. F. de Filosofía i Ciencias de l'Educació. Universitat de Barcelona 1977.

8. Veg. les moltes al·lusions que de la labor de la mateixa fa SARRAILH, Jean. “La España Ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII” F.C.E. Mexico 1957. pgs. 252-289.

Els nous models humans.

El moviment reformista que es difon per l'Estat Espanyol a la segona mitat del s. XVIII es pot definir per moltes de les seves característiques però totes elles es poden refondre en l'aparició d'un nou model humà. Aranguren, J.L. ha escrit en aquest sentit:

*“La Ilustración (...) representa en la historia de España toda una forma de vida sustantiva y el ilustrado en cuanto tal constituye un auténtico modelo moral”*⁹.

Un nou model amb el que es pretén substituir l'antic model aristocràtic que era el dominant a l'època anterior. Un model d'il·lustrat, és a dir un model d'èlit però també un model d'home en general. Els il·lustrats no es preocupen sols de reformar les minories sinó també de reformar els esquemes mentals del reste de la població.

Aquest model d'home té abans de tot una dimensió econòmica. El despreci per a les activitats productives que es manifesta en el model ideològic aristocràtic ha de deixar pas a una valoració positiva del treball, una valoració positiva que asumeix un sentit étic. L'home virtuós es aquell que treballa i produeix. Oci, malfaneria, vagància, etc. són sinònims d'immoralitat, treball, esforç, sinònims de virtud.

L'home que volen forjar els il·lustrats és l'home que es necessita per a millorar la productivitat. Un homme feiner i treballador, esforçat, que no tan sols no rebutja les feines productives sinó que es dedica a elles amb totes les seves forces.

La il·lustració limita al camp de l'espiritualitat les interpretacions místiques i teològiques de l'existència humana i recalca la vessant pràctica d'aquesta existència.

L'Educació hi juga un paper fonamental en aquest esquema ideològic. En primer lloc és un canal per a difondre aquest model per popularitzar—ho tot el que es pugui, però l'educació és abans de tot una forma d'instrucció i la instrucció és una dimensió necessària del model humà. Sense una bona instrucció no es pot actuar amb practicitat, amb operància. Tan sols un home instruit és un home productiu. Instrucció a la mesura de les necessitats i possibilitats de cada un, d'acord amb el lloc que s'ha d'ocupar a la societat. Però la instrucció i la cultura no han d'esser iguals per a tots de la mateixa manera que diferents han d'esser les funcions que cada classe ha de tenir en el si de la societat.

Els membres de les classes elevades han de dur a terme la seva funció rectora amb una formació suficient per a sobre el que es duen entre mans, els artesans han de produir, millorant aquesta producció en les noves tècniques, els camperols han de conrar els camps utilitzant els coneixements que les ciències aporten i fugint de pràctiques tradicionals i supersticioses.

Quan els il·lustrats fan un anàlisi de la realitat del país veuen que cada classes pateix el seu mal. Els nobles es desentenent de la productivitat, les seves terres romanen estèrils, desprecien la cultura i no veuen les possibilitats econòmiques de les seves propietats. El poble, les classes productives, están sotmeses per la superstició i el tradicionalisme. Els gremis limiten la lliure expansió de la producció. Els convents són un reducte

9. ARANGUREN, J.L. *“Moral y Sociedad: Introducción a la moral social del siglo XIX”*. Ed. Cuadernos para el dialogo. Madrid 1970. pag. 18.

d'inutils que res produeixen. Cada malaltia ha de rebre el seu tractament i cada classe ha de rebre la seva educació ¹⁰.

Sobre aquests plantetjaments es construeix l'edifici del sistema educatiu. Aquest és l'esperit que respiren tots els projectes educatius de l'Economia Mallorquina.

En primer lloc els hi preoqupe l'educació dels grups d'èlit. S'han de veure en aquest nivell els seminaris formatius que crea la societat per els seus propis membres: L'Acadèmia d'Economia Política (1779-1801) i l'Escola de Matemàtiques creada l'any 1779... que haurien estat integrades juntament amb altres projectes en el Seminari de Nobles que es pensava crear i del que es parlarà més endavant. S'ha de veure també en aquest sentit els intents de reformar els estudis universitaris ¹¹.

Al mateix temps es necessita crear l'infraestructura d'un ensenyament tècnic. Tots els intents en aquest sentit conflueixen en la creació de l'Acadèmia de Nobles Arts. La necessitat de crear aquest ensenyament passa per la crítica en els gremis i a la seva manca de capacitat per a formar bon artesans ¹².

Com a base d'aquest edifici era necessari potenciar l'ensenyament elemental. Per això la Societat es preocupa també de les escoles de primeres lletres ¹³.

Seguidament analitzarem els dos models fonamentals: Els projectes per a crear un Seminari de Nobles i la creació de l'Acadèmia de Nobles Arts per a veure clarament el que significaven un i altre model.

Un model d'educació elitista el seminari de nobles.

L'escassa força pràctica del moviment il·lustrat per a trencar les estructures de l'Antic Règim. Les contradiccions internes en què es mouen i la inseguritat que en ells provoca, sobre tot després dels aconteixements revolucionaris del país veí, la utilització d'uns esquemes ideològics que a la llarga posen en perill les seves pròpies estructures de poder, es manifesta clarament en el pla educatiu, en la impossibilitat per a posar en el seu servei, d'una forma radical, la institució universitària.

De fet, malgrat alguns èxits, els centres universitaris, es mantenen al llarg de l'època il·lustrada com a baluards de l'Antic Règim. D'això n'és un bon exemple el cas de la nostra universitat. Per això no és d'estranyar que es comensin a pensar en fórmules alternatives que poguessin proporcionar una educació d'èlit d'acord amb els principis de la nova mentalitat.

Es significatiu que els inicis de l'Economia Mallorquina estiguin lligats en aquesta idea. L'any 1778 el Fiscal del Consell de Castella, comunica a l'Audiència de Palma una resolució del dit Consell, datada de l'any anterior, per a la qual es mana la creació d'una

10. Tots els intel·lectuals i polítics de l'època parlen a les seves obres d'aquests temes: Feijoo, Campanes, Floridablanca, Jovellanos, etc...

11. Veg. en aquest sentit MOLL BLANES, I. "La crisi de l'Universitat a Mallorca" II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans. Comunicacions. Ciutat de Mallorca 1978. pgs. 54-58.

12. Veg. SUREDA, Bernat. "La lluita contra la vagància infantil i juvenil a la Mallorca de la segona meitat del XVIII" I Jornada d'Història de l'Educació en els Països Catalans. Barcelona 1977.

13. Veg. SUREDA, Bernat. "Reformisme il·lustrat i Educació elemental a Mallorca" a "L'educació a Mallorca: Aproximació històrica". Ed. Moll. Ciutat de Mallorca 1977. pgs. 11-38.

Junta encarregada d'estudiar la creació d'un Seminari per a la educació dels fills de cavallers i del reste de famílies "decentes y acomodadas" de l'Illa o residents en ella ¹⁴.

L'esmentada Junta ha d'iniciar a la vegada les gestions necessàries per a crear una Societat Econòmica d'Amics del País que seguint l'exemple d'altres que s'han creat promogui en benefici públic "La agricultura, industria, artes, navegación, comercio y todo lo demás conducente a la felicidad de estos fidelísimos vasallos" ¹⁵. Va tenir millor acollida aquesta segona proposta, tal vegada per a considerar que era prèvia la creació de la Societat Econòmica a la del Seminari. El 11 de setembre d'aquest mateix any la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País celebra la seva primera junta.

La idea de crear el Seminari queda pel moment pendent. El 1785 en Campomanes envia al Consell de Castella un informe per al seu estudi. En ell s'analitzen una sèrie de problemes dels que té plantejats el país. Entre ells la manca de cultura entre els estaments nobles. "La falta de educación —escriu— de la nobleza influye notablemente en la decadencia del Reino y por el contrario su buena crianza influirá en la utilidad general y en el beneficio común de los pueblos" ¹⁶. Campomanes considera que l'educació de la nobleza farà d'aquest estament element actiu i promotor del progrés econòmic. La incultura les fa viure ociosos i desenfainats. La vagància fa que descuidin els seus patrimonis que resten improductius. L'educació pot desvetllar en ells l'aplicació a les tasques útils.

Conseqüència de la discussió d'aquest tema en el Consell, es va publicar l'any següent un decret manant un altre cop a les Societats Econòmiques que estudiïn la creació, a les seves províncies respectives, de Seminaris de Nobles tals com els que funcionaven a Madrid, València i Vergara ¹⁷.

Encara que la Societat Econòmica fa públic repetidament el seu interès per a trobar el sistema de crear el Seminari, aquest no arriba mai a obrir les seves portes. Isabel Moll ha assenyalat en molt d'encert que les causes d'aquest fet s'han de veure més en la incapacitat del mateix grup il·lustrat per a dur a terme el projecte que en una oposició a les ordres del govern central ¹⁸.

14. Archiu Històric de Mallorca. Sec. S.E.A.P. Lligall núm. 43. També Archiu Municipal de Palma. Actes any 1778. pgs. 135 i ss.
15. Veg. els mateixos documents citats a la nota anterior.
16. Archiu Historic Nacional. Sala de Consejos. Lligall 37.153. 1786 març núm. 5.
17. Aquesta carta es troba a l'expedient citat a la nota anterior i reproduïda també a MOLL BLANES, I. "La Economía y la Sociedad en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIII. La Sociedad Económica de Amigos del País" F. de Ciencias Políticas y Económicas. Universidad Complutense de Madrid 1976. Tomo III. Apendices pág. 187.
18. Veg. MOLL BLANES, I. Opus. cit. tomo II. pg. 486. Es pot trobar documentació de les diverses accions de la Societat per a crear el Seminari a la documentació següent: a la Junta ordinària del dia 12 d'abril de 1787 la Societat discuteix el tema sense arribar a cap acord. A.H.M. Acta de la S.E.A.P. Tom. II. En el 1789 el Sindic Personer de l'Ajuntament de Ciutat escriu un informe al Consell de Castalla damunt la necessitat de crear un Seminari. A.H.N. Sec. de Consejos. Lligall 37.165 (novembre num 2). També A.H.M Sec. Audiencia. Lligall XX num. 1836. L'any 1792 la Societat Econòmica convoca un concurs per a premiar la millor memòria damunt el mateix tema. Veg. "Palma de Mallorca" (Publicació periòdica de la S.E.A.P. any XII (1792) num. XLII (14 d'abril)). Aquest concurs es torna a convocar els anys 1797 i 1799. L'any 1799 la Societat sol·licita de l'Audiencia l'edifici del col·legit que ocupaven els Jesuïtes a Pollensa per establir-hi el Seminari. Veg. A.H.M. Sec. S.E.A.P. Llig. 104 núm. 4-2.

Malgrat tot és possible analitzar les característiques i funcions que eren atribuïdes a aquest centre. Han arribat fins a nosaltres dues memòries presentades a la Societat exposant el que hauria d'esser el Seminari. Per altre part el caràcter sumis a les directrius manades des de Madrid, de la nostra Societat Econòmica, ens permet pensar que la seva idea no s'allunyava de les directrius generals.

A nivell jurídic general, la Real Cédula de 10 de febrer de 1788 comunica el "Plan de Gobierno y estudios formado de Orden del Consejo para los seminarios de Educación de la Nobleza y Gentes acomodadas que se establezcan en las capitales de provincia" ¹⁹. En el pla es posen de manifest els motius per els quals és necessària una educació d'aquells que en el futur hauran d'ocupar els càrrecs directrius i de màxima responsabilitat:

"El apreciable beneficio que se ofrece al público con la creación de unos seminarios bien concertados, repartidos por las provincias en donde desde sus primeros años se disponga e instruya a la Nobleza para que pueda desempeñar dignamente algun dia sus grandes obligaciones, puesto que es por decirlo asi, el lustre y el apoyo de una Monarquía y el depósito de sus principales empleos" ²⁰.

En aquests seminaris, l'ensenyament impartit no serà el d'una branca específica de la ciència sinó una preparació bàsica, aquella que es considera necessària per a continuar després els estudis en els centres superiors. En aquests centres s'estudiaran doncs "unas nociones universales y fundadas que los preparen para los estudios serios". Però sobre tot l'educació anirà dirigida a preparar els alumnes per a comportar-se com a membres d'una classes superior.

Queda ben clar per el que fins aquí s'ha dit, que els Seminaris de Nobles han de fer una labor conformadora d'elit. Han d'actuar sobre la minoria noble per a fer—los subjectes compromesos amb la nova mentalitat. Una educació que desxondesqui l'instint econòmic de la noblesa i la mení per als camins de la productivitat, la responsabilitat i la cultura. Una fórmula educativa que denota quina és la naturalesa del moviment il·lustrat. Un moviment reformista que vol accelera i augmentar la productivitat d'uns factors econòmics que s'insinuen rentables per a la minoria privilegiada.

En un marc ideològic en el que es valora la difusió a tots els nivells de l'educació i la cultura, es fa necessari justificar l'exclusivitat d'aquests centres. Aquesta qüestió és la que es proposa a una de les memòries presentades a la Societat Econòmica per un dels seus socis ²¹.

Les raons exposades són les següents:

- a. L'elevat nombre d'individus de les classes inferiors de la societat fa impossible el trobar edifici que pugui donar acollida a tots, ni seria tampoc possible que els po-

19. "Plan de Gobierno y estudios formado de orden del Consejo para los Seminarios de Educación de la Nobleza y Gentes acomodadas" Imp. Viuda de Marin, Madrid 1790. Es troba en el A.H.M. Sala de Consejos Reales. Cédula núm. 826.

20. Vegi's el document citat a la nota anterior pag. 1.

21. Vegeu la memoria titulada "Sobre Seminario de Nobles".

A.H.M. Sec. S.E.A.P. Lligall 104 núm. 4-4.

bres poguessin pagar el que costaria mantenir un centre de les característiques del que es pensa crear.

- b. Tampoc els hi són necessaris, en els membres de les classes baixes, els coneixements elevats que cal donar en aquells que han d'ocupar alts carrecs de responsabilitat.
- c. Una difusió excessiva dels coneixements científics pot provocar l'abandono d'aquelles ocupacions, que, encara que injustament, es tenen per poc elevades.

L'educació dels nobles per el contrari, pot aportar a l'Estat i al país una sèrie de beneficis:

- a) D'una bona educació dels membres de la noblesa i de les classes de bona posició resultarà un millor funcionament de tots aquells camps que queden sota el seu control: administració de justícia, Estat i milícia.
- b) La noblesa i les classes de bona posició han de rebre de l'Estat una major atenció ja que són ells els que millor poden contribuir a la felicitat del poble.
- c) Si es difon la cultura i l'educació entre els privilegiats, el poble per imitació serà també culte i educat.
- d) També un país governat per homes cultes i justs atraurà l'atenció dels altres països i d'aquesta forma augmentarà el seu prestigi i influència.

Com es pot veure en aquesta memòria no es posa gens en dubte el caràcter inamovible de l'estructura social. No es pot considerar que l'allusió i la utilització del concepte de classes acomodades pugui ésser símptoma de l'existència de burgesos. Cal més bé relacionar l'expressió amb alguns caps de la milícia o amb els funcionaris de l'administració que ocupen carregos elevats.

Per a conèixer el pla d'estudis que es cursaria en el Seminari s'ha de recórrer a l'altre memòria de la que s'ha parlat. Aquesta va ésser presentada a la Societat Econòmica per el clergue Fulgencio Palet l'any 1807. Ell mateix va ésser comissionat per anar a Madrid a presentar a la cort el pla d'estudis i de pas assitir com alumne observador a l'institut Pestalozzià que en aquella época funcionava a la capital ²².

A l'ingrés el jove seria examinat en lectura, escriptura i catecisme, en el cas de que no dominés encara aquests coneixements seria enviat a les escoles de primeres lletres. Si els coneixements en aquestes matèries eren bons passaria a la primera classe. En ella seria instruit en l'art del ben pensar, reflexionar sobre les sensacions que experimenta i a conèixer les qualitats dels cossos. En aquesta primera classe rebria també unes nocions de geografia general, de la particular d'Espanya, de les Illes i topografia de la ciutat i del seu veïnatge.

La segona classe rebria el nom de classe de lògica. En aquesta rebria explicacions sobre les correspondències que existeixen entre les sensacions i els moviments de les fibres del cervell per mitjà de les quals es produeix la representació de les idees, estudiaria també la manera de produir idees encara que mancassin les sensacions externes. Veuria també com es formen els judicis com a resultat de la relació entre les coses. Aquesta classe seria com una mena d'introducció a tots els coneixements posteriors i es procuraria que

22. Presentada a la junta de 22 de juliol de 1807 d'aquesta memòria en tenim un resum titulat "Extracto de la memoria intitulada: Idea General de un Seminario de Nobles por P.F.P.C.R., A.H.M. Sec. S.E.A.P. Lligall 104 núm 4-1. De la participació de Palet a l'institut Pestalozzia es poden trobar referències a les actes de la Societat Ec., Juntes del dies 20 i 24 de juliol de 1807.

tota la ciència posterior s'assentes sobre sòlides i infalibles experiències que és, a judici del redactor del pla, l'única forma de discòrrer encertadament.

A la següent aula seria la de les matemàtiques. En ella l'alumne aprendria l'aritmètica especulativa, la trigonometria plana i l'àlgebra fins a les ecuacions de segon grau. A la quarta classe es donarien les altres nocions de la matemàtica pura. A la cinquena, la física general, experimental i particular. A la sisena, algunes branques de la física particular, química i algunes nocions d'anatomia i higiene. La darrera seria la de la metafísica, psicologia, ontologia, moral i dret. Aquells que pensassin dedicar-se a l'administració rebrien també nocions d'estadística i política.

Tot aquest programa es pensava complementar amb classes d'idioma, llatí, francès, italià i anglès. El dibuix, la música, la història, la poesia, el ball i el floret, no serien matèries obligatòries i cada alumne podria triar aquelles que fossin més convenients per els futurs estudis.

El pla d'en Palet especifica que el Seminari anirà destinat a aquells que siguin fills de nobles o d'aquells que ocupen carrecs importants; Alcalde Major, caps de la milícia de major graduació que Alferes, corregidor, etc.

En el Seminari és més important l'educació que la instrucció, per tant es concep com un centre d'internat. Cal que els alumnes rebin una educació d'alta qualitat i sobre tot que es respiri un clima de distinció.

Es poden concretar les línies fonamentals del que es preten amb el Seminari de Nobles en les següent idees:

- a) Actuar sobre els fills de les classes elevades des de la infància i joventut per tal d'imbuir-los l'estil de vida i comportament propi de la seva classe.
- b) D'acord amb el primer punt amb els Seminaris es cerca més la formació que no l'instrucció i aquesta sera la bàsica que els hi permeti per igual continuar futurs estudis militars, eclesiàstics o jurídics, professions a les quals els membres d'aquesta classe eren tradicionalment dedicats.
- c) Els Seminaris tenen una clara finalitat política. En primer lloc donar als membres de la classe dirigent els elements ideològics i culturals necessaris per a mantenir-se en el poder. Per altra part és un sistema de tutelar, ja des de la infància, les inclinacions, maneres de pensar, gusts, etc, d'aquells que en el futur hauran de defensar des de el poder els privilegis dels grups hegemònics ²³.

Un model d'educació tècnica per a les classes treballadores: l'acadèmia de nobles arts.

Els caps intel·lectuals del moviment il·lustrat, Feijoo, Campomanes, etc. exposen a les seves obres la necessitat d'infondre també a les classes treballadores la nova mentalitat. L'activació de les forces econòmiques passa també per una transformació de la mentalitat d'aquells que es dediquen a les activitats productives. Cal impulsar noves formes

23. Aquesta finalitat política dels Seminaris de Nobles es veu ben clara a l'estudi de LUQUE ALCAIDE, E. "Proyecto de un colegio para Nobles americanos en la España del siglo XVIII" Revista Española de Pedagogia num. 95 Juliol-setembre de 1966.

de producció, introduint millores i liberalitzant les estructures gremials. Per això és necessari difondre la cultura i la instrucció.

De la mateixa manera que a través del Seminari de Nobles es pretenia preparar élfits, a través dels centres de formació tècnica es vol proporcionar a les classes ocupades en el treball manual, els instruments tècnics i els coneixements necessaris per a fer la seva activitat més productiva.

La Societat Econòmica Mallorquina no va oblidar aquesta dimensió del projecte educatiu il·lustrat, va esser precisament en aquest camp on va assolir un èxit més important.

Fent excepció de l'Escola de Dibuix, posteriorment transformada en Escola de Nobles Arts a la que es dedicarà un estudi detallat, l'Econòmica Mallorquina dirigeix la seva atenció a la creació d'una serie d'escoles d'educació tècnica. Entre 1778 i 1802 les activitats adreçades vers aquesta finalitat són: ²⁴

1779— Emprén treballs per a crear una escola de pilotatge.

1780— Estudia la possibilitat de crear una escola patriòtica per aprendre a filar al torn. Aquesta es crea l'any 1782.

1798— Gener, es treballa per a crear a Sóller un col·legi de Naútica. El març del mateix s'emprenen estudis per a crear una escola de física i química.

1802— Treballs i estudis per a crear una escola d'agricultura.

Malgrat aquesta abundant llista, totes aquestes iniciatives o no es duen mai a la pràctica o la seva vida és molt curta. L'única idea que va esser duïta a la pràctica amb èxit va esser la creació d'una escola de dibuix que va neixer casi al mateix temps que la Societat, l'any 1778.

Aquesta primitiva escola va esser ampliada el 1796 amb noves classes de modelat, arquitectura i escultura i reb, a partir d'aquest moment, el nom d'Academia de Nobles Arts. La institució estava oberta a tots aquells que volien aprendre un ofici artesanal. El caràcter popular de la institució queda resoltado en les següents dades d'alumnes que demanen per ingressar a l'Acadèmia. ²⁵

El bon funcionament de l'escola estava encomanat a una junta de socis de l'Econòmica. El reglament confeccionat per aquesta junta l'any 1796 detalla el funcionament de la institució. ²⁶

Segons aquest reglament el soci encarregat cada dia de vet·lar pel bon funcionament, ha de procurar ser-hi a l'hora de començar per cuidar que els alumnes es comportin correctament tant en el moment de l'entrada com a l'interior. Les mesures per a mantenir la disciplina són molt estrictes. El punt 5^è del reglament diu:

"No se permitirá que se fume, se juegue ni se alborote antes, ni después de la Escuela y si alguno después de advertido se atreviese a hacerlo, se le despedirá de la Academia". ²⁷

24. Vegi's el document "La Real Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del Pais y sus actividades" (1778-1917) Transcrit a B.S.A.L. núm. 33 (1971).

25. A.H.M. Sec. S.E.A.P. Lligall 105-A. núm. 6.

26. Idem. Lligall 105-A núm. 4-3.

27. Idem. pag. 1.

Ofici que fan o pensar fer	1797	1798
Pintors	9	10
Fusters	11	7
Argenters	2	1
Mestres de cases	4	3
Ferrers	—	2

El reglament és també molt estricte en qüestions d'aplicació a l'estudi. El punt 12 diu:

*“Como el objeto es la aplicación y el trabajo no permitirá el celador gentes que distraigan a los muchachos de su labor y si sucediese procurar con buen modo advertirlo”.*²⁸

El punt 20 també insisteix en aquesta qüestió:

*“El muchacho que deje de asistir sin motivo legítimo tres noches seguidas se dara por despedido, despues sera de su obligación avisar al socio por medio de alguno de los interesados del motivo de su falta”.*²⁹

L'horari de l'Acadèmia és de 6 a 8 de la tarda a fi que els alumnes puguin combinar els seus estudis amb el treball o amb els estudis de primeres lletres. Per afavorir l'assistència entre aquells que tenen poques possibilitats econòmiques, els estudis de l'Acadèmia són gratuïts i per assistir-hi basta tan sols demanar-ho al secretari de l'Econòmica.

Els coneixements que es donen a la Acadèmia són eminentment tècnics i dirigits cap el bon aprenentatge d'una professió artesanal. Com exemple podem veure, el que segons la junta encarregada, ha d'ésser el programa que estudiïn els alumnes a la Sala d'Arquitectura:

“Dicha sala debe dividirse en tres ramos para más fácil y segura instrucción.

El primero: debe ser los conocimientos fundamentales de la Geometria que han de adquirir todos los alumnos.

El segundo: las nociones necesarias a los maestros de obras i carpinteros, el que se subdividira en dos partes: en cuanto a los primeros en conocimiento de la calidad de los materiales, composición de mezclas, cortes de cantería, formación de planos y reglas de buena y solida edificación i en cuanto a los segundos en el conocimiento de la firmeza de las maderas, de sus buenas calidades, i resistencia como también en la formación de ensabladuras i enmaderación.

*El tercer ramo contendrá las reglas para delinear los ordenes arquitectonicos conforme a los mejores autores, y en él se dara a los alumnos un conocimiento de las mejores obras”.*³⁰

28. Idem. pág. 2.

29. Idem. pág. 3.

30. Veg. “Comunicación de la Junta de Celadores de la Academia de N.A. sobre el funcionamiento de la clase de Arquitectura” 12 de Gener de 1798. A.H.M. Sec. S.E.A.P. Lligall 105-A núm 4-1.

Com es pot veure, encara que no hi manquen els coneixements tècnics necessaris, els estudis de l'Acadèmia són eminentment pràctics i tenen un aplicació immediata a cada una de les professions i oficis.

Jovellanos i la seva crítica en el pla educatiu de l'econòmica mallorquina.

Jovellanos, víctima de la intolerància per a les seves idees de caire progressista, arriba desterrat a Mallorca l'any 1801. A la nostra illa comença a escriure la seva "*Memoria sobre la educación pública*".³¹ Dedicada a la Societat Econòmica Mallorquina la va començar a escriure pensant presentar-la a un concurs que un any abans de la seva arribada havia convocat aquesta corporació per tal de premiar la millor memòria sobre el tema del Seminari de Nobles. Per això a l'introducció de la seva obra escriu:

*"Con esto digo que no escribo para obtener el premio, ni lo espero, ni aspiro a él; cedo al estímulo de mi corazón en que tanto se interesa nuestra patria".*³²

Jovellanos, víctima de la intolerància per a les seves idees de caire progressista, arriba reflexions generals sobre el problema educatiu. Malgrat això, Jovellanos no oblidava el tema i ofereix en als il·lustrats mallorquins una magnífica i ben raonada crítica a les seves idees en relació a l'estructura de l'ensenyament que ells volien crear i sobretot dels projectes per crear un Seminari de Nobles.

L'il·lustre desterrat ben aviat ha copsat el caràcter dels il·lustrats mallorquins caracteritzat per la seva manca d'iniciativa i creativitat per sortir de les directrius marcades pel govern central. Jovellanos, coneixedor de les idees educatives de la Revolució Francesa, analista crític de la realitat espanyola, va més enllà que els il·lustrats mallorquins i creu limitada la idea d'un Seminari.

*"Voy a acometer una discusión muy importante; pero ruego a la Sociedad que no la tache de temeraria. Su opinión parece decidida por el establecimiento de un seminario; pero se haría grave injusticia a sus luces si se creyese que no conoce otra especie de institución capaz de mejorar la educación pública. Es claro que proponiendo un seminario, seguirá las ordenes y benéficas intenciones del Consejo, y acaso temporiza también con las ideas comunes, que dan la preferencia a esta especie de institución".*³³

Per a Jovellanos la idea d'un Seminari de Nobles és excessivament restrictiva. Com s'ha assenyalat l'obertura social que la institució tenia en els plans de l'econòmica era molt limitada. Es reduïa pràcticament als fills de l'estament nobiliari. El centre estava doncs tancat a aquells que sense ésser de la noblesa, ni ocupar cap càrrec important, tinguessin una posició econòmica relevant. Jovellanos a principis del XIX comprén el caràcter con-

31. "*Memoria sobre la Educación pública. Tratado teórico-práctico de enseñanza en aplicación a las Escuelas y Colegios de niños*" B.A.E. tomo XLVI. Per a les cites utilitzaré l'edició que de la mateixa s'ha fet en el llibre "*Historia de la Educación en España*". Ministerio de Educación, Madrid 1979, pág. 216-314. Tomo I.

32. Idem, pág. 217.

33. Idem. pág. 226.

tradictori d'aquesta idea. Si per una part es parla d'estimular la productivitat i d'impulsar una nova mentalitat econòmica basada en l'esforç i el treball, no es pot després tornar a un plantejament estamental. Cal substituir la concepció clàssica de noblesa de sang per una nova basada en la riquesa. Jovellanos critica aquest tancament social i proposa un centre més obert que pugui respondre a les noves necessitats educatives. Jovellanos és, en aquest sentit com en altres, un clar precursor del pensament liberal-burguès.

Les seves paraules són ben clares:

“Trátase pues de un seminario de nobles y gente acomodada, y aunque suele decirse que los títulos son indiferentes a las cosas, veo yo en este un grave inconveniente. En prueba a la verdad cuanto los amigos de Mallorca se han levantado sobre las ideas vulgares, pues que no tratan de un establecimiento limitado a una sola clase, y esa la menos numerosa. Conocen que una educación noble es necesaria a todos lo que están destinados a vivir noblemente, y que este destino no se regula por pergaminos, sino por facultades; y en fin, que el bien público exige que la buena y liberal instrucción se comuniquen a la mayor porción posible de ciudadanos. He aquí también lo que puede frustrarlas.

*¿Por ventura la sociedad, elevándose sobre las preocupaciones comunes, podrá lisonjearse de haberlas desterrado? Temo que no alcance a tanto su ilustre ejemplo”.*³⁴

Es ben possible que Jovellanos conegués les memòries presentades abans a la Societat Econòmica perquè posa en discussió els arguments presentats abans per a justificar el caràcter exclusivista del Seminari i diu:

*“Dirase que la necesidad de la educación es siempre mayor respecto de las familias pudientes, porque las que no lo son destinadas a las artes practicas, no aspiran a ninguna especie de instrucción teorica, o porque la instrucción se deriva siempre y difunde desde las clases altas a las medias e infimas. Todo esto es cierto; pero un establecimiento limitado las excluye a todas, y todas tienen derecho a ser instruidas.”*³⁵

Per tot això Jovellanos acaba formulant un projecte molt semblant en aquells instituts de segon ensenyament dels que parla Condorcet a la seva memòria presentada a l'Assemblea Legislativa francesa l'any 1792.³⁶

Aquest model formulat a la “*Memoria sobre la Educación Pública*” inspirarà la posterior creació de l'institut Balear a mitjan segle XIX.

Conclusions

Com es pot veure, a l'estudi comparatiu adjunt, les dues fórmules educatives analitzades, pretenen configurar un model humà ben diferenciat cada una d'elles, amb una finalitat social ben determinada.

34. Idem. de idem.

35. Idem. pág. 227.

36. Veg. CONDORCET. “*Escritos pedagógicos*” Col. Universal. Ed. Calpe, Madrid, 1922.

Aquesta estructura educativa analitzada s'adequa perfectament a la funció de reproducció de les relacions de poder. Tan sols manca substituir els requisits selectius basats en l'herència de sang per uns basats en el poder econòmic. Aquesta serà una de les tasques del pensament liberal posterior. Jovellanos a la seva Memòria aporta ja elements ideològics importants per a comprendre aquest procés.

	Seminari de Nobles	Academia de Nobles Arts
Grup social al que va dirigit	Membres de la noblesa, alts funcionaris, caps de la milícia.	Menestrals, artesans, petits comerciants.
Model humà que es vol inculcar	Homes distingits, cults, amb capacitat per a ocupar càrrecs de responsabilitat.	Homes treballadors i actius amb capacitat per a aprofitar els coneixements rebuts a l'hora d'innovar tècniques i mitjans de treball. Amb capacitat d'acceptar i sotmetre-se a una disciplina de treball.
Objectiu general que es pretén assolir	Tutelar la formació i educació dels fills de les classes elevades. Allunyar de la noblesa el tradicional rebuig de les activitats productives. Introduir les noves corrents filosòfiques i científiques.	Elevat la preparació tècnica i professional dels treballadors manuals. Evitar el tradicionalisme a les tècniques de producció. Fomentar noves tècniques.
Objectius específics	Preparar als alumnes per a cursar estudis superiors. Desenvolupar el sentit de responsabilitat i habitar a la presa de decisions. Capacitar per a desenvolupar-se dins el món social que els hi pertoca.	Introduir en el coneixement de tècniques: Principis teòrics necessaris per a produir més i millor.
Tipus d'ensenyament	Eminentment teòric o de llument (Idiomes, dansa, floret...).	Pràctic
Régim d'ensenyament	Internat	Nocturn i amb possibilitats de combinar-ho amb el treball.
Aspectes econòmics	Ensenyament no gratuït i d'elevat cost com un mecanisme selectiu més.	Ensenyament gratuït com mecanisme estimulador i motivador.

